

TARTMUS

Tartu Kunstimuuseum

Hõbedatükkud

12.06.–
27.09.20

tartmus.ee

Nanna Debois Buhl
Olga Dietze
Helene Fendt
Antonija Hēniņa
Minna Kaktiņa
Lūcija Alutis-Kreicberga
Anna Kukk
Emīlija Mergupe
Marta Pļaviņa
Hilja Riet
Lydia Tarem
Elisabeth Tonnard
Sami van Ingen*

Üldiselt arvatakse, et fotograafia dokumenteerib reaalset maailma. Samuti usutakse, et arhiivid ja ajaloolised kollektiivneid koondavad objektiivseid tõsiasju. Lähemal uurimisel aga selgub, et arhiive on kogutud ja hiljem ajaloolaste poolt uuritud kindlatel eesmärgil. Nõnda on ka fotod alati tehtud teatud vaatepunktist ning parandatud autoril või vaatajale maitsemeelse kohaselt.

Fotograafia on olnud naiste hulgas populaarne alates selle algusaegadest ning mitte ainult hobina, vaid ka erialana. Sarnaselt paljude teiste valdkondade ja erialadega on aga ajalooraamatustest raske naisfotograafide jälgி leida. See näib eriti iroonilisena, kui arvestada, et fotostudioites töötasid retušeerijatena peamiselt naised, kes oma tööga vormisid vaatajate kujutluspiilt maailmast.

Näitus „Hõbetüdrukud“ tutvustab kümmet varajast naisfotograafi, kes töötasid Eesti ja Läti aladel, ning lisab neile kolm tänapäevast Euroopa kunstnikku, kes uurivad meie visuaalse ajaloo kadunud ja unarusse jäetud tahke. Baltikum proovib terves maailmas üha tuure koguvale naisajalouurimisele järele jõuda ning koondada ka oma pärandikilde, et taasleida kadunud lugusid. Mõned neist lugudest on kunstiajalooliselt märkimisväärsed peatükid, mõned aga väikesed, kuid sisukad täiedused meie ühisele ajalooteadmissele.

Et kaotatu, leitu ja ümberjutustatu vaagimisel uusi vaatenurki avada, oleme palunud näitusel osalema ka kolm tänapäevast kunstnikku, kes räägivad oma lugusid pikalt peidus olnud ajaloolistest hetkedest ja isikutest. Ajaloo mõistatused koosnevad kaotatust ja leitust, hävinust ja taasavastatust ning keelatust ja lubatust. Need moodustavad meie ajalooteadmise, mis on aga tegelikult lihtsalt see peegel, millesse oleme otsustanud vaadata. „Hõbetüdrukud“ pakub võimaluse näha ajalugu läbi füüsiline ja metafoorse töepeegli.

Varajased naisfotograafid Lätis ja Eestis

FOTOTRUBA- DUURID JA SALONGIDAAMID

ANTONIJA HENIŅA (1897–1979), MINNA KAKTIŅA (1876–1949), LŪCIJA ALUTIS-KREICBERGA (1889–1985), EMĪLĪJA MERGUPE (1885–1972) JA MARTA PĻAVIŅA (1896–1956).

Naisfotograafide ajalugu Lätis ulatub möödunud sajandi esimesesse kümnenendisse, kui fotoentusiast Mārtiņš Buclers (1866–1944) ja ka teised kutselised fotograafid tegid jõupingutusi fotografia kui kunsti ja ettevõtluse populariseerimiseks. Fototehnika muutus järjest odavamaks ja sealäbi laiemale amatöörideringile kättesaadavaks. 1906 rajati fotograafide kogukonna jaoks oluline Läti Fotograafide Ühendus, mille liikmeskonda kuulus algusest peale ka naissoost liikmeid. Ning 1914 loodi ühenduse juurde ka eraldi Naiskolleegium. Ühendus andis välja fotomeediument tutvustavaid publikatsioone ja vahendas Läti fotograafide osalemist rahvusvahelistel näitustel, kus tähelepanu ja medaleid pälvis teiste hulgas Emīlīja Mergupe.

Fotomeediumi demokraatlikkus ja kättesaadavus ka n-ötavainimestele lubas ettevõtlikel fotoamatööridel mitte ainult suurtes linnades, vaid ka maapiirkondades oma fotoärisid avada. See võimalus andis töuke ka mitmetele naisamatööridele, kes eriti 1920ndatel ja 1930ndatel oma oskusi lihvisid ja kodudes fotosalonge avasid. Kahjuks hävisid Teises maailmasõjas ja sellele järgnenud Nõukogudede režiimi kaoses paljude fotograafide arhiivid, mistöttu sadade sõjaeelsel ajal tegutsenud naisfotograafide pärandi uurimine on muutunud väga keeruliseks. Kuid üht-teist on siiski leitud ja erinevates muuseumides ja erakogudes talletatud.

Üks Läti Fotograafide Ühenduse Naiskolleegiumi tegevuses aktiivselt osalenud ja oma loominguga rahvusvahelist tähelepanu pälvinud fotograafe oli Emīlīja Mergupe. Mārtiņš Buclersi fotovabrikus õppinud ja töötanud Mergupest säilinud arvukad portreed kujutavad teda kui moodsat, enese- ja moeteadlikku naist. Kaasajal pälvisid enim tähelepanu ta maaistikufotod, kuid meieni on teadaolevalt Mergupelt säilinud vaid üksikud kaadrid, mida võiks iseloomustada kui lihtsate inimeste elu jäädvustavaid etnograafilisi fotosid.

Teine oluline autor Läti fotografia ajaloos on Lūcija Alutis-Kreicberga, üks esimesi naisfotograafe, kes 1918. aastal avas oma salongi Riias. Salong, mis kandis nime

Noar, oli suhteliselt väike ning pakkus tööd paarile noorele fotograafile ja kassiirile. Noar oli eriti populaarne kunstnik, lauljate ja näitlejate hulgas. See viis Kreicberga koostööni andeka ja skandaalse maalikunstniku Kārlis Padegsiga (1911–1940), kes tegi — küll vaid lühikest aega — salongi vaateaknajundusi. Kreicberga žanriks olid klassikalised portreed, millele ta võttenurga ja valgusefektidega mängides andis filmiliku, fotolavastusest mõjutatud ilme.

Üks arvukatest fotograafidest, kes töötas eemal suurlinnaest, dokumenteerides maaelu, oli Antonija Heniņa. Huvi fotografia vastu oli temas noore tüdrukuna äratanud fotoentusiastist naaber. 1930ndatel, kui valmis Heniņa perekonna maja Skrundes, avas ta sealsamas ka fotosalongi. Kuid salongitöö kõrval tegi Heniņa oma võrdlemisi rohmakat tehnikat kaasas kandes ka jalgrattaretki inimeste kodudesse. Ilma igasuguse majanduslikku kaalutlusega pildistas ta Neil retkedel portreede kõrval ka majade ning raudteede ehitamist, pöllul töötavaid inimesi ja ka näiteks turgu. Seeläbi on Heniņa fotod hinnaline ajastudokument.

Kaks näitusel osalevat autorit pärvinevad Koknese piirkonnast. Minna Kaktiņa pārandist, kelle fotosalong asus Koknese raudteejaama lächedal, on säilinud peaosalikult paberfotod. Nende seas on eriti silmapaistvad Kaktiņa koloreeringud, mis muudavad ta fotod eriti luuleliseks ja maaliliseks. Teine Koknesest pärit fotograaf on Marta Plaviņa, kellelt on säilinud suur klaasnegatiivide kogu. Pärinedes talupoegade perekonnast ning tegutsedes kohaliku fotograafina, käis ta salongis portreede pildistamise kõrvalt jäädvustamas ka naabruskonna pulmi ja matuseid, laulupidusid ja viljakoristust.

EESTI FOTOÖED

OLGA DIETZE (19. SAJANDI TEINE POOL — 20. SAJANDI ESIMENE POOL), HELENE FENDT (1896–?), ANNA KUKK (1885–1979), HILJA RIET (1905–2006) JA LYDIA TAREM (1904–1979).

Varajasim fotograaf näitusel on Olga Dietze (abiellus Hecht). Ta on teinud ajalooliselt olulisi pilte Tartu linnast ning on tõenäoliselt esimene fotograaf, kes pildistas Eesti talupoegi väljaspool studiot taluõuel. Kuid näitusele valisime viis fotot perekond Raeblmanni ning nende sugulasi ja sõpru Weimaris kujutavast albumist, mille fotode autor ta tõenäoliselt on. Hobifotograafina ei töötanud Dietze salongis, vaid jäädvustas talle endalegi tuttavat keskklassi elu-olu.

Anna Kukke (neiupõlves Uudelt) karjäär algas 20. sajandi algul, õe Marie Rieti (1880–1959) abikaasa, Viljandi fotograaf Jaan Rieti (1873–1952) salongis. Öed võtsid 1908–1909 koos ette õppereisi Saksamaale. 1910. aastal emigreerus Anna Kukk Venemaa Keisririigi Kaug-Ida nurka Amuurimaale Zeja linna. Anna Kukk avas seal oma fotosalongi, mille tööst me väga palju ei tea. Linna lähistel toimus võrdlemisi mastaapne kullapesemine, mida Anna Kukk 1912. aastal põhjalikult dokumenteeris ning selgitustega varustatult albumisse koondas.

Anna opteeriis tagasi Eestisse 1920. aastal ning asus taas tööle Rietite salongis Viljandis, kus toona viileteistaastast peretütrest Hilja Rietist sai tädi Anna väike abiline. Hilja Riet, kes oli sisuliselt oma vanemate salongis sündinud, õppis Tartus Pallase koolis mõned aastad maalikunsti, ent naasis peagi Rietite fotosalongi.

Märkimisväärne osa Hilja Rieti pārandist on püha-de- ja tervituspostkaandid, mida ta ennekõike 30ndatel arvukalt pildistas. Vaikelud, mida ta oma sõnul pärast tööd pildistas, kujunesid erakordselt populaarseks. Ka teistes salongides levinud tava kohaselt allkirjastati kõik salongis valminud fotod salongi omaniku Jaan Rieti nimega, olenemata sellest, kes foto tegi. Seetõttu teamegi nii vähe Anna Kukke ja Marie Rieti fotodest, samuti Hilja Rieti ja ta noorema õe Elma Rieti tööst. Kuid Hilja Rieti postkaandid olid esimesed, mille tagaküljele lõödi tempel Hilja Rieti nimega.

Lidya Tarem (neiupõlves Paas) sündis Haapsalus, kus Johannes Grünthal (hiljem Kalda 1883–?) pidas salongi, milles õpetas ka noori fotohuvilisi. Lydia Tarem alustas oma õpilase- ja töölisepõlve Grünthali juures viitestaastaselt ning kümme konna aasta möödudes avas omaenese salongi samas majas, kus oli varem paiknenud Grünthali salong.

Muuseumide kogudes on imeilusaid fotosid Taremi salongist, kuid näitusele valisime viis autoportreed Taremi isiklikust albumist. Üks fotodest on üles võetud umbes viiskümmend aastat hiljem kui teised. Selle ajalise nihke kaudu räägib see fotograafias laialt levinud võte kaameraga peegli ees poseerivast kunstnikust, isikliku loo küditamisest, kaotusest ja naasmisest.

Helene Fendt tuli Hiiumale Moskvast 1931. aastal koos oma abikaasaga, kes oli saanud töökoha kalevivabrikus. Helene Fendtil ei olnud oma salongi, küll aga varustas ta kohalikke poode postkaartidega. Hiiumaa muuseumi kogu põhjal võib öelda, et Fendtil olid oma lemmikteemad, näiteks rajad ja jäljed, ning võrdlemisi silmatorkav on ka torni kujund. Suurel hulgal teineteise kõrval paiknedes hakkavad Fendi maalilised fotod mõjuma kontseptuaalseste seeriatena.

Tänapäevased kunstnikud

NÄITUSE JAOKS ON OLNUD MÄÄRAVA TÄHTSUSEGA ALLJÄRGNEVATE UURIJATE
TÖÖ: Tõnis Liibek, eriti Eesti pressifoto 2019. aasta kogumikus ilmunud artikkel „Naised fotokaameraga“. Näitus „Varjust välja. Esimesed naisfotograafid Eestis“ Fotomuuseumis (2015), kuraatorid Betty Ester-Väljaots, Merili Reinpalu, ja näitus „Esimesed naisfotograafid Hiiumaal“ Hiiumaa Muuseumis (2014). Anna Kukk ja Hilja Riet on olnud mitme Tiitu Parre artikli ja Viljandi Muuseumi näituste teemaks. Esimese laiapõhjalisema uurimuse Läti naisfotograafide kohta algatas materjalikogumine näituse „(In)visible Authors“ (2020) tarbeks. Läti Fotomuuseumi ja Riia Fotokunsti Biennaali koostöös südinud uurimuse teostasid muuseumi teadur Gunta Ševkina ja biennaali kuraator Šelda Pukite. Olulisteks allikateks on olnud fotoajaloolase Péteris Korsaksi artiklid Lūcija Alutis-Kreicbergast, Marta Pļaviņast ja Antonija Heniņast. Erilised tänud ka Herki Helvesele, Katrina Teivane-Korpale, Lauma Lanceniecele, Ilzite Ozoliņale, Helgi Põllolle ja Tanel Verkile.

„Leek“ on lünlik melodraama, mis pöhineb hävinuks peetud täispika mängufilmi „Silja. Noorena uinunud“ (1937) hiljuti leitud nitraat-filmirullist päastetud üksikutel, kahjustatud kaadritel. Filmi režissöör oli Soome lavastaja ja näitleja Theodor Antonius Tugai (Teuvo Tilio), kelle käekirja iseloomustab ärmusse kalduv melodramaatilisus. Kõik filmi „Silja. Noorena uinunud“ koopiad ja negatiiv hävisid 1959. aasta stuu-diotulekahjus. Kuid 2015. aastal avastati Pariisi arhiivist La Cinémathèque Française filmi keskosast pärit lõik. Sami van Ingen monteeris leitu põhjal kokku lühifilmi „Leek“, mis on võitnud parima lühifilmi *grand prix*’ Spliti filmifestival Horvaatias ning Monteeriata Stuudio arhiivfilmi auhinna 57. Ann Arbori filmifestivalil USA-s. Filmi esilinastus toimus 2018. aastal Rotterdami Rahvus-vahelisel Filmifestivalil.

SAMI VAN INGEN (SND 1964) on Helsingis elav Soome eksperimentaalfilmi pioneer. Ta on teinud üle 30 liikuvat pilti sisaldava teose, mis enamasti tegelevad delikaatselt nägemise kui sellisega, kasutades erinevaid võimalusi leitud või unustusehõlma vajunud materjali töötlemiseks. Tema filme on näidatud muuhulgas Edinburghi filmifestivalil, Tokyo Image Forumil, Oberhauseni Kurzfilmtagel ning Buenos Airese Bienal de la Imagen en Movimento ning institutsioonides nagu Washingtoni Rahvusgalerii, Pompidou Keskus ja Anthology Film Archives New Yorgis.

SAMI VAN INGEN

Leek
2018. Video, 15'.
Produtsendid:
Mika Taanila ja
Jussi Eerola

NANNA DEBOIS BUHL

Tähespektrid
2020. Installatsioon.
Kardin, 3×14 m;
kahekanaline
HD video, 10'

Installatsioon „Tähespektrid“ pöhineb Briti astronoomi Margaret Hugginsi (1848–1915) astrofotograafia- ja spektroskoopiaalasel tööl. Viimane on fotograafia meetod, mida on alates 19. sajandi lõpuks kasutatud taevakehade keemilise koostise, liikumise ja omavaheliste kauguste määramiseks. Huggins oli selle ala pioneer, ehitas ise kaameraid ja tegi spektroskoopilisi eksperimente.

Visuaalne keel koosneb põhivärvidest (punane, sinine, kollane) ning geomeetrlistest kujunditest (ringid, kolmnurgad, nelinurgad ja ruudud). „Tähespektrites“ kasutatakse astrofüüsikalist fotograafiat prismana, mille abil uuritakse neid mehhaniisme, mille tulemusena on asjad nähtavad või nähtamatud, meeles või unustatud. Teos vaagib küsimusi nagu nagu see, kas me suudame ajaloo keerdkäike paremini mõista, kui vaatame nende inimeste tööd, kes on tavapäraselt astronoomia ajaloost välja jäetud, ja kas seeläbi suudame ette kujutada ka erinevaid tulevikke.

NANNA DEBOIS BUHL (SND 1975) on Kopenhaagenis elav kunstnik. Tal on Taani Kuningliku Kunstiakadeemia kujutava kunsti magistrikraad (2006) ning ta osales New Yorgi Whitney Museumi iseseisvas õpprogrammis (2008–2009). Oma uurimuslike visuaalsete eksperimentide läbiviimiseks kasutab ta peaasjalikult fotograafia, installatsiooni, filmikunsti ja kunstnikuraamatu meediume. Segades ajaloolisi ja tänapäevaseid fotograafiatehnikaid, seostab Buhl piltidel kujutatut nende loomeprotsessiga. Praegu on ta Taani Kuningliku Kunstiakadeemia ja Kopenhaageni Ülikooli doktorant. Tema doktoriprojekt „Sky Studies: Cosmic Code, Images, and Imaginaries“ uurib astronoomia, matemaatika, esteetika ja futoroloogia kaudu kosmose avastamist.

Piltidel on kujutatud tillukesि fragmente fotodelt kataloogis, mis dokumenteerib Berliini Kaiser Friedrich Museumi Gemäldegalerie (praegune Bode Museum) kaotusi Teise maailmasõja ajal ja järel. Gemäldegalerie kaotas üle neljasaja maali ja muuseumi skulptuurikogust hävis kolmandik. Kunagi olnust on kummitusliku kajana säilinud vaid fotodokumentatsioon ja kipsvalandid. Peamine kadu leidis aset 1945. aasta mais vahetult enne ja vahetult pärast sõja lõppu, kui Friedrichshaini õhukaitsetornis toimus kaks laastavat tulekahju, milles hävisid kõige olulisemad hoiul olnud kunstiteosed, sh siinsetel piltidel nähtavad maalid. Tulekahjude põhjust pole kunagi kindlaks tehtud ning nende ümber on kujunud omajagu legende.

ELISABETH TONNARD (SND 1973) on Hollandi kunstnik ja luuletaja. Oma loomingus kasutab ta peamiselt olemasolevaid raamatuid, tekste ja kujutisi ning loob neist uue (visuaalse) kirjanduse. Tema teoste hulgas on nii täiesti nähtamu raamat kui ka raamat, mis on uju-misbassein. Ta on avaldanud üle neljakümne raamatu, mida on näidatud paljudel näitustel ning mis kuuluvad avalikesse ja erakollektsioonidesse nagu Bayerische Staatsbibliothek, Columbia Ülikool, Jan Michalski Sihtasutus, Kunstmuseum Berlin, MoMA raamatukogu, New Yorgi Avalik Raamatukogu, Tate'i raamatukogu ja Walkeri Kunstikeskus. 2014. aastal toimus Van Abbe-museumis tema isikunäitus „Artists' Books 2003–2014“. Elisabeth Tonnard on aastatel 2017–2021 Mondriani Fondi poolt välja antava Tunnustatud Kunstniku Stipendiumi laureaat.

ELISABETH TONNARD

Raamatukogu
2015. Kaheksa
väljatrükki,
30×40 cm.
Raamat.
Väljatrükk,
10,5×14,8 cm

Käesolev trükis saadab näitust „Hõbetüdrukud. Fotograafia retušeeritud ajalugu“ Tartu Kunstimuuseumis 12.06.–27.09. 2020.

KURAATORID: Šelda Puķīte, Indrek Grigor

KUNSTNIKUD:

Antonija Heniņa, Lūcija Alutis-Kreicberga, Minna Kaktiņa, Emīlija Mergupe, Marta Pļaviņa, Olga Dietze, Helene Fendt, Anna Kukk, Hilja Riet, Lydia Tarem, Nanna Debois Buhl, Sami van Ingen, Elisabeth Tonnard.

TEKST: Šelda Puķīte, Indrek Grigor

TÖLGE: Peeter Talvistu

GRAAFILINE DISAIN: Alexey Murashko

KEELETOIMETUS: Anti Saar

KOORDINAATOR: Kristlyn Liier

KOMMUNIKATSIOON: Katrin Lõoke

NÄITUSE TOIMKOND: Joanna Hoffmann, Kristlyn Liier, Margus Joonsalu, Jaaniika Kuznetsova, Katrin Lõoke, Julia Polujanenkova, Kristo Tamm.

TOETAJAD: Eesti Kultuurkapital, Nordic Culture Point, Frame Contemporary Art Finland.

KOOSTÖÖ PARTNERID: Fotomuuseum, Viljandi Muuseum, Hiiumaa Muuseumid, Riia Ajaloo- ja Navigatsioonimuuseum, Läti Fotomuuseum, Aizkraukle Ajaloo- ja Kunstimuuseum, Riia Fotokunsti Biennaal 2020, Pēteris Korsaks, Kristjan Riet, Teater Vanemuine.

frame contemporary art
Finland

RIGAS VĒSTURES
UN KULTŪRATTĪSTĪBAS MUZEJS

PHOTOGRAPHY
BIENNIAL
RIGA
2020

TARTMUS

Stereosight

tartmus.ee

12.06.–
27.09.20

Tartu Art Museum

Retouched history of photography

Curators: Šelda Pukīte, Indrek Grigor

Nanna Debois Buhl

Olga Dietze

Helene Fendt

Antonija Heniņa

Minna Kaktiņa

Lūcija Alutis-Kreicberga

Anna Kukk

Emīlija Mergupe

Marta Pļaviņa

Hilja Riet

Lydia Tarem

Elisabeth Tonnard

Sami van Ingen*

* Sami is actually a boy

Early women photographers from Latvia and Estonia

Photography is commonly believed to document the world as it is. Similarly, archives and historical collections are believed to represent imagined universal truths. On closer inspection, however, it turns out that archives are collected and later investigated by historians with a particular goal in mind. In a similar manner, photos are always taken from a particular angle and are enhanced to please the author or the viewer.

Photography has been popular among women since its early days, not just as a hobby but as a profession. In common with many other fields and professions, in history books woman photographers are hard to find. This seems especially ironic as the retouchers working in photo studios were mostly women shaping images of the world to please others.

The exhibition *Silver Girls* introduces a selection of works by ten early woman photographers who worked in the area of Estonia and Latvia and places them in the company of three contemporary European artists who contemplate the lost and the neglected in our visual history. As the research into women in history expands worldwide, the Baltic states are catching up and putting together pieces that have been preserved to clarify women's stories and their legacies. Some of the stories turn out to be very significant in the context of art history, and some serve as small but important expansions of an already existing view of our common past.

As the research continues, we offer a glance at these stories through the surface of another physical and metaphorical reflector of truth—the mirror—which has played a significant role in making the photographic image itself. To enhance the contemplation of the lost and found and retold we have chosen three contemporary artists to tell their stories about certain moments and people in history, from the photo reproductions of destroyed artworks and films to historically important people whose legacies have been overlooked and therefore have long been hidden. History is made out of puzzles of the lost and found, the destroyed and recovered, the denied and accepted, making our present history just a certain type of mirror we choose to look into.

ANTONIJA HENIŅA (1897–1979), MINNA KAKTIŅA (1876–1949), LŪCIJA ALUTIS-KREICBERGA (1889–1985), EMĪLĪJA MERGUPE (1885–1972) AND MARTA PĻAVIŅA (1896–1956).

The history of early women photographers in Latvia traces back to the first decade of the 20th century, when the popularisation of the medium as a form of art and business was advocated by the Latvian photo enthusiast Mārtiņš Buclers (1866–1944) and other professionals. Photo equipment by then had become much cheaper and because of that more accessible to a wider circle of amateur photographers. In 1906, the Latvian Photographic Society, an important institution for the photo community, was founded. From the very beginning it included many women photographers, which led to the formation of the Women Members' Committee in 1914. The LPS issued publications with the goal of educating about the medium, organised exhibitions and mediated the participation of Latvian photographers in international exhibitions, where such authors as Emīlīja Mergupe received recognition and even medals.

The democratisation of the medium and its accessibility to the common people helped photo entrepreneurs not just in the bigger cities but also in more rural regions, which created a fruitful base for many women amateurs, especially during the 1920s and 1930s, to develop their craft and open photo salons in their homes. Unfortunately, as a result of World War II and the following chaos of the Soviet regime, most of the glass plate negatives were destroyed, making it hard to trace the legacy of hundreds of women photographers who were active during the first half of the 20th century. Nevertheless, the collections of some authors have been found and preserved.

One of the LPS's earliest members, an active participant in the Woman Members' Committee and an internationally successful photographer, was Emīlīja Mergupe. She was a student and employee of Mārtiņš Buclers in his photo factory. Mergupe was a modern and outspoken woman whose character and fashion choices are visible in several photo portraits of her. Her biggest success was landscape photography, evidence of which seems not to have survived. Instead, there are a few paper copies which can be described as ethnographic

photography, documenting the life of simple men. Another important figure in Latvian photography was Lūcija Alutis-Kreicberga, who was one of the first woman photographers to open her own photo salon in Riga, in 1918. The small salon was called "Noar" and had a team of a few young photographers and a cashier. The salon was especially popular among artists, singers and actors. For a short period of time her window decorations were made by the talented and scandalous Latvian artist Kārlis Padegs (1911–1940). She made classic portraits using cinematographic effects, combining angles and poses with light effects. Kreicberga was also greatly influenced by pictorialism.

One of several photographers who worked in the countryside, documenting common people and their lives, was Antonija Heniņa. As a young girl thanks to a neighbour she started to learn photography. In the 1930s Heniņa's family house in Skrunde was completed, and there she opened a salon while also taking all of the necessary heavy equipment with her and travelling on her bicycle to photograph people personally. On these trips, even though it was not profitable, she documented the lives of people working in the fields and building new houses and railways, as well as life in the market. Besides her portraits, these photos are cherished as documentations of her time.

Two of the artists represented in the exhibition are from the region of Koknese. One of them is Minna Kaktiņa, whose photo salon was in Koknese, near the railway station. Most of her legacy is preserved in the form of paper copies, among which especially stand out her colourisations, which make her genre photos and portraits very poetic and painterly.

The other is Marta Pļaviņa, who left a rich heritage of glass negatives. She was the daughter of peasants and worked as a country photographer in Pļaviņas, travelling long distances to photograph weddings, funerals, song festivals and threshing work, as well as making hundreds of portraits in her salon.

OLGA DIETZE (SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY—
FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY), HELENE FENDT
(1896–?), ANNA KUKK (1885–1979), HILJA RIET (1905–
2006) AND LYDIA TAREM (1904–1979).

The earliest participant in the exhibition is Olga Dietze (later Hecht). She made historically significant photos of the Tartu cityscape and is said to be the first to photograph Estonian peasants outside of a studio setting. For the exhibition, we chose five photos from the Raehlmann family album, showing them with friends in Weimar; these photos can most probably be attributed to Dietze. Being an amateur photographer, she did not work in a salon, instead depicting the middle class life of leisure she was living herself.

Anna Kukk (nee Uudelt) began her career at the beginning of the 20th century in the salon of her sister Marie Riet's (1880–1959) husband, the Viljandi photographer Jaan Riet (1873–1952). Together, the sisters undertook a study trip to Leipzig and Dresden in 1908–1909. In 1910, Anna Kukk migrated from Estonia to Zeja, a little town in Amur, in the far eastern region of the Russian Empire. There she opened her own salon. Close to the city was a gold-washing site, whose work Anna Kukk photographed and formed into a photo album that includes detailed descriptions explaining the process of gold washing.

Anna returned to Estonia in 1920. After her return, she started to work again at the Riet salon in Viljandi. There, Hilja Riet, the fifteen-year-old daughter of her sister Marie and Jaan Riet became her aunt Anna's helper. Hilja Riet, who had literally been born in her parents' photo salon, studied painting for a few years at the Pallas Art School in Tartu, but soon returned to the Riet salon.

Hilja Riet's

A notable part of Anna Kukk's heritage are the holiday and greeting cards she started to photograph in the 1930s. The still lifes that she, in her own words, initially photographed as a pastime activity, became very popular. As was common in most salons, all of the photos taken in Jaan Riet's salon were signed with the salon owner's name no matter who the actual photographer was. That's why we know so little of Anna Kukk's and Marie Riet's photos, as well as Hilja's and her younger sister

Elma Riet's legacy. But Hilja Riet's postcards were the first of her photos to have her name on the back.

Haapsalu

Lidya Tarem (nee Paas) was born in Viljandi, where Johannes Grünthal (later Kalda, 1883–?) had a salon and organised classes to teach photography, which Lydia Tarem signed up for in 1919 at the age of fifteen. After ten years of study and work, Tarem opened her own salon in the same building that had previously been Johannes Grünthal's salon.

Museums have very beautiful photos from Lydia Tarem's salon but for the current exhibition we chose a selection of self-portraits from Tarem's personal albums, where she posed in front of a mirror. One of the photos is around 50 years younger than the others, and tells a personal story of deportation, loss and return through a common photographic trope.

Helene Fendt (1896–?) moved to the island of Hiiumaa from Moscow in 1931 with her husband Paul Fendt, who had gotten a position at the textile factory in Hiiumaa. Helene Fendt does not seem to have had a photo salon but she supplied the local shops with postcards. Based on the collection of the Museum of Hiiumaa, it's clear that she had her favourite topics, including roads, track marks, fences and, notably, towers. When encountered in bulk, these painterly scenes start to feel like conceptual series.

THE FOLLOWING RESEARCH HAS BEEN INSTRUMENTAL FOR THE EXHIBITION:
Tõnis Liibek's work, and especially his article *Women With Photo Cameras* in the overview book *Estonian Press Photography 2019*. The exhibition *Out of the Shadows. The First Female Photographers in Estonia* in the Estonian Museum of Photography (2015), curated by Betty Ester-Välaots and Merili Reinpalu, and the exhibition *First Woman Photographers of Hiiumaa* in the Museum of Hiiumaa (2014). Hilja Riet and Anna Kukk have been the subjects of several articles and exhibitions by Tiina Parre and the Museum of Viljandi. The first broader research on early Latvian women photographers was done by the Latvian Museum of Photography in collaboration with the Riga Photography Biennial 2020, and it involved the museum historian Guna Ševkina and the Biennial curator Šelda Puķīte. The research was initiated to prepare for the urban environment exhibition *(In)visible Authors* (2020). Important sources of material were articles written about Lūcija Alutis-Kreicberga, Marta Plaviņa and Antonija Heniņa by the photographer and photo researcher Pēteris Korsaks. In addition, we would like to thank Herki Helges, Katrina Teivane-Korpa, Lauma Lenceniece, Ilzīte Ozoliņa, Helgi Põollo and Tanel Verk.

Contemporary participants

Flame is a fractured melodrama based on damaged frames from the last minutes of the only remaining nitrate reel of the lost feature film *Silja—Fallen Asleep When Young* (1937). The original film was directed by the Finnish film-maker and actor Theodor Antonius Tugai, better known as Teuvo Tilio, whose films are noted for their extremely melodramatic style. All screening prints and the negative of the film were destroyed in a 1959 studio fire. A sequence from the middle of the film was found at La Cinémathèque Française in Paris in 2015. Sami van Ingen edited those found pieces into the short film *Flame*, which has received prizes in several film festivals, including the Grand Prix of Best Short Film at the Split Film Festival, Croatia and the Cutters Studio Archival Film Award at the 57th Ann Arbor Film Festival, USA. The film premiered at the International Film Festival Rotterdam in 2018.

SAMI VAN INGEN (B. 1964) is one of the pioneers of experimental film-making in Finland, and is based in Helsinki. He has made over 30 moving image works, mostly dealing subtly with the act of seeing and using various strategies to manipulate found or forgotten footage. His films have been screened at such festivals as the Edinburgh Film Festival, the Image Forum Tokyo, the Kurzfilmtage Oberhausen and the Bienal de la Imagen en Movimiento in Buenos Aires, and at such institutions as the National Gallery of Art in Washington, the Centre Pompidou and the Anthology Film Archives.

SAMI
VAN INGEN

Flame
2018. Single-channel
video, 15'. Producers:
Mika Taanila and
Jussi Eerola

NANNA
DEBOIS BUHL

Stellar Spectra
2020. Installation.
Curtain, 3×14 m;
2-channel
HD video, 10'

The installation *Stellar Spectra* takes its point of departure from the British astronomer Margaret Huggins's (1848–1915) work with astro-photography and spectroscopy. Spectroscopy is a photographic method which has been used since the end of the 1800s to explore the chemical composition, the motion of, and the distances between celestial bodies. Huggins was a pioneer in the field, designing cameras and conducting spectroscopic experiments.

The primary colours (red, blue, yellow and green) and geometrical forms (circles, triangles, rectangles and squares) make up the basic elements of visual language. In *Stellar Spectra*, astrophysical photography is used as a prism to reflect on the mechanisms that render things visible or invisible, remembered or forgotten. The work ponders such questions as whether we can become more attentive to the complexities of history if we look at the work and people that were omitted in traditional histories of astronomy, and whether this allows us to imagine different futures.

NANNA DEBOIS BUHL (b. 1975) is a visual artist based in Copenhagen, Denmark. She received her Master of Fine Arts degree from The Royal Danish Academy of Fine Arts (2006) and participated in The Whitney Museum's Independent Study Program in New York (2008–2009). She works with photography, installation, film and artist's books, which unfold in a process of research and visual experimentation. By intermingling historical and new photographic techniques, she connects what is depicted in images to how the images are made. Buhl is currently a PhD fellow in artistic practice at The Royal Danish Academy of Fine Arts and Copenhagen University. In her PhD project *Sky Studies: Cosmic Code, Images, and Imaginaries*, she studies the explorations of space across astronomical, computational, aesthetic and futurological realms.

The images are tiny selections of fragments from pictures in a catalogue documenting the losses of the Gemäldegalerie at the Kaiser Friedrich Museum, the present-day Bode Museum, in Berlin during and after World War II. The Gemäldegalerie lost over four hundred paintings and the sculpture collection at the museum lost about a third of its holdings. Photographic documentation and plaster casts remain as ghostly echoes of what was once there. The majority of losses occurred in the days just before and after the end of the war, in May 1945, when two devastating fires in the Friedrichshain flak tower destroyed most of the major works of art that had been stored there for safekeeping. Trapped in the tower were the paintings these images capture. The cause of the fires was never determined and has become the subject of legends.

ELISABETH TONNARD (b. 1973) is a Dutch artist and poet. Much of her work involves responding to existing books, texts and images and reworking them into new (visual) literature. The works range in scale and method from a book that is completely invisible to a book that is a swimming pool. She has published over forty books that are exhibited widely and held in numerous private and public collections, including the Bayerische Staatsbibliothek, Columbia University, the Jan Michalski Foundation, the Kunstabibliothek Berlin, the MoMA Library, the New York Public Library, the Tate Library and the Walker Art Center. In 2014 the Van Abbemuseum held her exhibition *Artists' Books 2003–2014*. Elisabeth Tonnard is a 2017–2021 recipient of the Stipendium for Established Artists by the Mondriaan Fund.

ELISABETH
TONNARD

The Library
2015. Series of eight
archival pigment ink
prints, 30×40 cm
each. Book. Digital
print, exposed
sewing, 10.5×14.8 cm

This brochure accompanies the exhibition *Silver Girls. Retouched History of Photography* at the Tartu Art Museum
12.06.–27.09.2020.

CURATORS: Šelda Puķīte, Indrek Grigor

EARLY WOMEN PHOTOGRAPHERS FROM LATVIA:
Antonija Heniņa (1897–1979), Minna Kaktiņa (1876–1949), Lūcija Alutis-Kreicberga (1889–1985), Emīlija Mergupe (1885–1972), Marta Pļaviņa (1896–1956).

EARLY WOMEN PHOTOGRAPHERS FROM ESTONIA:
Olga Dietze (second half of the 19th century—first half of the 20th century), Helene Fendt (1896–?), Anna Kukk (1885–1979), Hilja Riet (1905–2006), Lydia Tarem (1904–1979).

CONTEMPORARY PARTICIPANTS:
Nanna Debois Buhl, Sami van Ingen, Elisabeth Tonnard

DESIGNER: Alexey Murashko
CO-ORDINATOR: Kristlyn Liier
LANGUAGE EDITING: Richard Adang
TRANSLATION: Peeter Talvistu
COMMUNICATION: Katrin Lõoke
EDUCATION PROGRAMM: Kristel Sibul

SUPPORTED BY: the Cultural Endowment of Estonia,
Nordic Culture Point, Frame Contemporary Art Finland.

IN COLLABORATION WITH: the Museum of Photography (Tallinn), the Museum of Viljandi, the Museum of Hiiumaa, the Museum of the History of Riga and Navigation, the Latvian Museum of Photography, the Aizkraukle History and Art Museum, the Riga Photography Biennial 2020, Pēteris Korsaks, Kristjan Riet, Theatre Vanemuine.

Sākotnējā mītene

TARTMUS

tartmus.ee

12.06.–
27.09.20

Tartu Art Museum

Fotogrāfijas retušētā vēsture

Kuratori: Šelda Puķīte, Indreks Grigors

Nanna Debūā Būla

Olga Dīce

Helene Fente

Antonija Hēniņa

Minna Kaktiņa

Lūcija Alutis-Kreicberga

Anna Kuka

Emīlija Mergupe

Marta Pļaviņa

Hilja Rīta

Lidija Tarema

Elisabeta Tonnarda

Sami van Ingens*

* Īstenībā Sami ir puisis

Agrīnās fotogrāfes Latvijā un Igaunijā

Pastāv uzskats, ka fotogrāfija dokumentē pasauli tādu, kāda tā ir. Tāpat tiek uzskatīts, ka arhīvi un vēsturiskās kolekcijas pārstāv kādu iedomātu universālu patiesību. Tomēr, aplūkojot tuvāk, izrādās, ka savāktos arhīvus vēsturnieki pēta, domājot par konkrētiem mērķiem. Līdzīgi arī fotogrāfija tiek uzņemta no noteikta leņķa un uzlabota par prieku autoram vai skatītājiem.

Fotogrāfija sieviešu vidū bijusi populāra ne tikai kā hobījs, bet arī kā profesija jau kopš tās pirmsākumiem. Līdzīgi kā daudzās citās jomās un profesijās, vēstures grāmatās, sievietes fotogrāfes ir grūti atrast. Tas šķiet īpaši ironiski, jo foto studijās strādājošie retušētāji lielākoties bija sievietes, kuras veidoja pasaules attēlu versijas, vadoties pēc dažādu pasūtītāju gaumes.

Izstāde „Sudrabmeitenes“ iepazīstina ar darbu atlaisti no desmit agrīnajām fotogrāfēm, kuras strādāja Igaunijas un Latvijas teritorijā, saliekot viņu paveikto kopā ar mūsdienu māksliniekiem no Eiropas, kuri savos darbos apcer pazaudēto un novārtā atstāto mūsu kopīgajā vizuālajā vēsturē. Sieviešu vēstures pētniecība iegūst arvien lielāku popularitāti visā pasaulei, un arī Baltijas valstis cenšas sniegt savu ieguldījumu, līmējot kopā saglabājušos vēsturiskos fragmentus, lai varētu noskaidrot sieviešu stāstus un apzinātu atstāto mantojumu. Daži no šiem stāstiem izrādās ļoti nozīmīgi mākslas vēstures kontekstā, citi savukārt kalpo kā nelieli, bet svarīgi paplašinājumi redzējumam par mūsu kopīgo pagātni.

Turpinoties pētniecības procesam, mēs piedāvājam ieskatu šajos stāstos caur vēl vienu fiziskās un metafīziskās patiesības atstarotāju — spoguli, kam ir bijusi nozīmīga loma paša fotogrāfiskā attēla veidošanā. Lai veicinātu pārdomas par zaudēto, atrasto un pārstāstīto, ir uzaicināti trīs mūsdienu mākslinieki, kuru darbi stāsta par noteiktiem vēstures mirkļiem un cilvēkiem. Stāstus veido gan iznīcinātu mākslas darbu reprodukcijas un filmu fragmenti, gan vēsturiski nozīmīgas personības, kuru mantojums ir bijis aizmirsts un šī iemesla dēļ ilgstoši apslēpts. Vēsture ir veidota no pazaudētā un atrastā, iznīcinātā un atjaunotā, noliegtā un pieņemtā puzzles gabaliņiem, padarot mūsu pašreizējo vēsturi par noteikta veida spoguli, kurā mēs esam izvēlējušies lūkoties.

ANTONIJA HENIŅA (1897–1979), MINNA KAKTIŅA (1876–1949), LŪCIJA ALUTIS-KREICBERGA (1889–1985), EMĪLĪJA MERGUPE (1885–1972) UN MARTA PĻAVIŅA (1896–1956).

Zināmā agrīno sieviešu fotogrāfu darbības vēsture Latvijā saistāma ar divdesmitā gadsimta pirmo desmitgadi, kad foto mediju kā mākslas un uzņēmējdarbības veidu sāka popularizēt Latvijas fotogrāfijas entuziasts Mārtiņš Buclers (1866–1944) un citi profesionāļi. Foto iekārtas bija kļuvušas daudz lētākas un līdz ar to pieejamākas plašākam fotoamatieru lokam. 1906. gadā tika nodibināta Latvijas Fotogrāfiskā biedrība (LFB), kas bija nozīmīga institūcija foto kopienai. Jau no pirmsākumiem tajā bija daudz fotogrāfu sieviešu, kuras 1914. gadā iniciēja arī Dāmu komitejas izveidi. LFB izdeva publikācijas ar mērķi izglītot par foto mediju, organizēja izstādes, kā arī koordinēja Latvijas fotogrāfu dalību starptautiskās izstādēs, kur, piemēram, Emīlīja Mergupe saņēma atzīmības rakstus un pat medaļas.

Medija demokratizēšanās, kā arī tā plašāka pieejamība foto uzņēmējiem sniedza iespēju darboties ne tikai lielpilsētās, bet arī lauku reģionos, kas, it īpaši periodā no 20. gadsimta 20. līdz 30. gadiem, daudzām sievietēm amatierēm radīja auglīgu vidi, lai attīstītu savas amata prasmes un atvērtu foto salonus savās mājās. Diemžel Otrā pasaules kara un vēlāk padomju okupācijas režīma radītā haosa dēļ lielākā daļa stikla plāšu negatīvu tika iznīcināti, apgrūtinot izpētes darbu par daudzu 20. gadsimta pirmajā pusē darbojušos sieviešu fotogrāfu mantojumu. Tomēr ir atrausta un saglabāta neliela autoru loka darbu kolekcija.

Viena no LFB agrīnajām biedrēm, aktīva dalībniece Dāmu komitejā un starptautiski veiksmīga fotogrāfe bija Emīlīja Mergupe. Viņa bija Mārtiņa Buclera skolniece un darbiniece viņa foto rūpniecībā. Mergupe bija moderna sieviete, kas nebaidījās izteikt viedokli. Viņas raksturu un modes izvēles var uzskatāmi novērot vairākos fotoportretos. Mergupes lielākie panākumi bija ainavu žanrā — mantojums, kas, šķiet, līdz mūsdienām nav saglabājies. Taču mēs varam aplūkot pāris viņas darbu fotokopijas, kuras pieder pie etnogrāfiskās fotogrāfijas žanra, vienkāršās tautas dzīves dokumentācijas.

Nozīmīga personība Latvijas fotogrāfijā ir arī Lūcija Alutis-Kreicberga, viena no pirmajām fotogrāfēm, kura 1918. gadā atvēra savu foto salonu Rīgā. Nelielā salona nosaukums bija *Noar*, un tā komanda bija pāris jauni fotogrāfi un kasiere. Salonu īpaši bija iecienījuši mākslinieki, dziedātāji un aktieri. Šu periodu šajā salonā par logu dekoratoru strādāja arī talantīgais un skandalozais latviešu mākslinieks Kārlis Padegs (1911–1940). Viņa veidoja klasiskus portretus, izmantoja kinematogrāfiskus efektus, apvienojot leņķus un pozas ar gaismas efektiem. Kreicberga lielā mērā ietekmējās no piktorialisma fotogrāfijas.

Viena no daudzajām fotogrāfēm, kura strādāja laukos, dokumentējot vienkāršo lauzu dzīvi, bija Antonija Heniņa. Vēl būdama jauna meitene, pateicoties kādam kaimiņam, viņa sāka apgūt fotografēšanas prasmes. 20. gadsimta 30. gados Heniņa pabeidza būvēt ģimenes māju Skrundā, kur atvēra foto salonu. Bieži viņa devās pie cilvēkiem pati ar divriteni, līdzīgi nemot visu smago foto tehniku. Kaut gan tas nebija finansiāli izdevīgi, šo braucienu laikā viņa dokumentēja arī darba dzīvi uz lauka, būvniecības darbus, tai skaitā dzelzceļa būvniecību, kā arī tirgus laukumus. Kopā ar portretiem šīs fotogrāfijas tagad ir kļuvušas par būtiskām pagātnes dokumentācijām.

Divas no izstādē pārstāvētajām māksliniecēm ir no Kokneses novada. Viena no tām — Minna Kaktiņa, kuras fotostudija atradās Koknesē pie dzelzceļa stacijas. Lielākā daļa viņas mantojuma ir saglabājusies papīra kopiju formā, starp kurām īpaši izceļas kolorizācijas, kas Kaktiņas sadzīves žanra fotogrāfijas un portretus padarīja īpaši poētiskus un gleznieciskus.

Otra ir Marta Pļaviņa, no kuras ir saglabājies bagātīgs stikla negatīvu plāšu mantojums. Viņa ir dzimus zemnieku ģimenē un strādājusi par lauku fotogrāfi Pļaviņās, veicot lielus attālumus, lai fotografētu kāzas, bēres, dziesmu svētkus un kulšanas darbus. Savā salonā viņa veidoja arī simtos mērāmus portretus.

OLGA DĪCE (19. GADSIMTA OTRĀ PUSE — 20. GADSIMTA PIRMĀ PUSE), HELENE FENTE (1896—?), ANNA KUKA (1885—1979), HILJA RĪTA (1905—2006), LIDIJA TAREMA (1904—1979).

Vecākā izstādes dalībniece ir Olga Dīce (vēlāk Hehta). Viņa ir veidojusi vēsturiski nozīmīgus Tartu pilsētas ainavas attēlus un, domājams, ir pirmā, kura ir fotografējusi igauņu zemniekus ārpus foto salona telpām. Tomēr izstādei mēs izvēlējāmies piecas fotogrāfijas no albuma, kurā redzama Rēlmaņu ģimene ar radiem un draugiem Veimārā. Nodarbojoties ar fotogrāfiju hobija līmenī, viņa nestrādāja salonā, tā vietā viņa fiksēja vidusšķiras izklaidi, kas bija daļa arī no pašas autores ikdienas vides.

Anna Kuka (iepriekš Ūdelta) karjeru sāka 20. gadsimta sākumā savas māsas Marijas Rītas (1880—1959) vīra, Vilandes fotogrāfa Jāna Rīta (1873—1952) studijā. No 1908. līdz 1909. gadam abas māsas kopā devās mācību braucienā uz Leipcigu un Drēzdeni. 1910. gadā Anna Kuka no Igaunijas pārcēlās uz Zēju, nelielu pilsētu Amūrā Krievijas impērijas tālo austrumu reģionā. Tur viņa atvēra salonu un apmetās uz dzīvi. Netālu no pilsētas atradās zelta mazgātava, kuras darbību fotografējot, Anna Kuka izveidoja fotoalbumu ar detalizētiem aprakstiem par zelta mazgāšanas procesu.

1920. gadā Anna izlēma atgriezties Igaunijā. Pēc atgriešanās viņa atsāka darbu Rīta studijā Vilandē. Tur par tantes Annas mazo izpalīgu kļuva Hilja Rīta, viņas māsas Marijas un Jāņa Rīta piecpadsmīt gadus vecā meita. Hilja Rīta, kura burtiski bija dzimusi savu vecāku foto salonā, dažus gadus studēja Tartu pilsētas Pallasa mākslas skolā, bet drīz vien atgriezās Rītu studijā.

Ievērojamu viņas mantojuma daļu veido brīvdienu un apsveikuma kartiņas, kuras Rīta sāka fotografēt 20. gadsimta 30. gados. Klusās dabas, kuras, autores vārdiem izsakoties, viņa sākotnēji fotogrāfēja kā brīvā laika pavadišanas veidu, kļuva ļoti populāras. Kā tas bija ierasts lielākajā daļā salonu, visas Jāņa Rīta studijā uzzņemtās fotogrāfijas tika parakstītas ar studijas īpašnieka vārdu, neatkarīgi no tā, kas īstienībā bija fotogrāfs. Šī iemesla dēļ mēs zinām ļoti maz par Annas Kukas un Marijas Rītas fotogrāfijām, un tāpat arī par Hiljas un

viņas jaunākās māsas Elzes Rēlmanes mantojumu. Taču Hiljas Rītas pastkartes bija pirmās no viņas fotogrāfijām, kurām aizmugurē drukāts viņas vārds.

Hāpsalā

Lidijs Tarema (iepriekš Pāsa) dzimusi ~~Vilandē~~, kur atradās Johanesa Grīntala (vēlāk Kalda, 1883—?) salons. Tur tika organizētas arī fotogrāfijas apmācības, uz kurām 1919. gadā piecpadsmīt gadu vecumā pierakstījās Tarema. Pēc desmit mācību un darba gadiem Tarema atvēra salonu pašas majās — telpās, kur agrāk atradās arī minētā Johanesa Grīntala salons.

Muzejos atrodas ļoti skaistas fotogrāfijas no Taremas salona, taču izstādei mēs atlasījām pašportretus no Taremas personīgajiem albumiem, kur viņa ir pozējusi spoguļa priekšā. Viena no fotogrāfijām ir aptuveni 50 gadus jaunāka par pārējām un caur kopējo fotogrāfiju tropu atspogulo personisku stāstu par izsūtījumu, pazušanu un atgriešanos.

1931. gadā Helene Fente (1896—?) no Maskavas pārcēlās uz Hījumā kopā ar vīru Paulu Fentu, kurš bija dabūjis darbu tekstilrūpnīciebā. Nekas neliecinā, ka Fentei būtu bijis fotosalons, bet viņa piegādāja vietējiem veikalim foto pastkartes. Pētot Hījumā muzeja kolekciju, var secināt, ka viņai bijuši savi iecienīti motīvi, piemēram, ceļi, sliežu ceļu zīmes, žogi, bet it īpaši torņi. Skatot kolekciju kopumā, šīs gleznainās ainas sāk atgādināt konceptuālas sērijas.

IZSTĀDĒ IR IZMANTOTI ŠĀDI NOZĪMĪGI PĒTĪJUMI:

Tenisa Lībeka darbs un jo īpaši viņa raksts „Sievietes ar fotokamerām“ izdevumā „Igaunijas preses fotogrāfija 2019“; izstāde „Ārā no ēnas. Pirmās sievietes fotogrāfes Igaunijā“ Igaunijas Fotogrāfijas muzejā (2015, kuratores — Betija Estere-Veljaotsa un Merili Reinpalu); izstāde „Pirmās sievietes fotogrāfes Hījumā“ Hījumā muzejā (2014). Hiljas Rītas un Annas Kukas mantojums ir bijis vairāku Tīnas Parres un Vilandes muzeja rakstu un izstāžu tēma. Pirmo plāšaku pētījumu par agrīnajām latviešu sievietēm fotogrāfēm ir īstenojis Latvijas Fotogrāfijas muzejs sadarbībā ar Rīgas Fotogrāfijas biennāli 2020. Pētniecības darbā bija iesaistīta muzeja vēsturniece Gunta Ševkina un biennāles kuratore Šelda Puķite. Pētījums tika uzsākts, lai sagatavotos pilsētvides izstādei „(Ne)redzamās autores“ (2020). Nozīmīgs avots bija arī fotogrāfa un foto pētnieka Pētera Korsaka raksti par Lūciju Alutis-Kreicbergu, Martu Plaviņu un Antoniju Heniņu. Mēs vēlamies izteikt arī īpašu pateicību Mariannai Āgerei, Katrīnai Teivānei-Korpai, Laumai Lancenieci, Ilzītei Ozoliņai, Helgi Pello un Tanelam Verkam.

Mūsdienu mākslinieki

„Liesma“ ir fragmentēta melodrāma, kuras pamatā ir bojāti kadri no zudušas spēlfilmas „Silja—aizmigusi, kad jauna“ (1937). Tās pēdējās minūtes ir saglabājušās nitrāta kinofilmas rullītī. Origīnāla režisors ir somu filmu režisors un aktieris Teodors Antoniuss Tugajs, labāk pazīstams kā Teuvo Tulio, kura filmas var atpazīt pēc izteikti melodramatiskā stila. Visas filmas izrādišanas kopijas un filmas negatīvs gāja bojā 1959.gadā, kad studijā izcēlās ugunsgrēks. Daļa filmas vidus 2015.gadā tika atrasta *La Cinémathèque Française* Parīzē. Sami van Ingens redīģēja šos atrastos fragmentus un ietvēra tos savā īofilmā „Liesma“. Filma ir saņēmusi balvas vairākos filmu festivālos, ieskaitot *Grand Prix* par labāko īfilmu Splitas Filmu festivālā Horvātijā un *Cutter* studijas arhīvu filmu balvu 57. Annas Arboras filmu festivālā ASV. Filmas pirmizrāde notika Roterdamas Starptautiskajā filmu festivālā 2018.gadā.

SAMI VAN INGENS (DZ. 1964) ir viens no Somijas eksperimentālo filmu pionieriem. Viņš ir radījis vairāk nekā 30 kustīgo attēlu darbus un pārsvarā nodarbojas ar uzmanīgu vērošanu un dažādu stratēģiju lietošanu, izmantojot atrastus vai aizmirstus materiālus. Viņa filmas ir demonstrētas tādos festivālos kā Edinburgas Filmu festivāls, Tokijas kinoforum, *Kurzfilmtage Oberhausen*, *Bienal de la Imagen en Movimiento* Buenosairesā un tādās institūcijās kā Vašingtonas Nacionālā mākslas galerija, Pompidu centrs un Antologijas Filmu arhīvs. Sami van Ingens dzīvo un strādā Helsinkos, Somijā.

SAMI
VAN INGENS

Liesma
2018. Viena kanāla video,
15'. Producenti: Mika
Taanila, Jussi Eerola

NANNA
DEBUĀ BŪLA

Zvaigžņu spektrs
2020. Instalācija
Aizkars, 3×14 m
2 kanālu
HD video, 10'

Instalācijas „Zvaigžņu spektrs“ pamatā tiek izmantots britu astronomes Mārgaretas Haginsas (1848–1915) darbs astrofotogrāfijā un spektroskopijā. Spektroskopija ir fotogrāfiska metode, kuru kopš 19. gadsimta beigām izmanto, lai izprastu debess ķērmeņu ķīmisko sastāvu, kustību un savstarpējo attālumu. Haginsa bija šīs jomas pioniere, būvēja kameras un veica spektroskopiskus eksperimentus.

Spektra pamatkrāsas (sarkana, zila, dzeltena, zaļa) un ģeometriskās formas (aplis, trīsstūris, taisnstūris, kvadrāts) veido vizuālās valodas pamatelementus. „Zvaigžņu spektrā“ astrofiziskā fotogrāfija tiek izmantota kā prizma, lai atspoguļotu mehānismus, kas padara lietas redzamas vai neredzamas, atmiņā paliekošas vai aizmirstamas. Darbs uzvedina uz tādiem jautājumiem, kā — vai mēs spējam kļūt uzmanīgāki attiecībā uz vēstures sarežģito dabu, ja pievēršam uzmanību darbiem un cilvēkiem, kas netika iekļauti tradicionālajā astronomijas vēsturē? Un vai tas ļauj mums iztēloties citādas nākotnes?

NANNA DEBUĀ BŪLA (dz. 1975) ir māksliniece, kura dzīvo un strādā Kopenhāgenā, Dānijs. Viņa ir ieguvusi mākslas magistra grādu Dānijas Karaliskajā Mākslas akadēmijā (2006) un piedalījusies Vitnija muzeja Neatkarīgo studiju programmā Nujorkā (2008–2009). Viņa strādā ar fotogrāfiju, instalācijām, filmu un mākslinieku grāmatām, kuras izvērš pētniecības un vizuālo eksperimentu procesā. Mīksejot vēsturiskās un jaunās fotogrāfijas tehnikas, viņa savieno to, kas ir attēlots fotogrāfijas, ar to, kā tās ir izgatavotas. Šobrīd Būla ir mākslas doktorante Dānijas Karaliskajā Mākslas akadēmijā un Kopenhāgenas Universitātē. Savā promocijas darbā „Debesu studijas: kosmiskais kods, attēli un iztēles“ viņa nodarbojas ar kosmosa izpēti, aptverot astronomijas, skaitlošanas, estētikas un futuroloģijas jomas.

Attēli ir neliela fragmentu atlase no reprodukcijām katalogā, kas dokumentē zaudējumus, ko Berlīnē, Otrā pasaules kara laikā un pēc tā piedzīvoja Gleznu galerija Ķeizara Fridriha muzejā un mūsdienu Bodes muzejs. Gleznu galerija zaudēja vairāk nekā četrus simtus gleznu, bet muzeja tēlniecības kolekcija zaudēja apmēram trešdaļu no sava krājuma. Fotodokumentācija un ģipsa kopijas ir kā spokaina atbalss tam, kas reiz tur atradies. Lielākā daļa postījumu tika nodarīti dienās tieši pirms un pēc kara beigām 1945.gada maijā, kad divi posteši ugunsgrēki Fridrihšainas gaisa bastionā iznīcināja lielāko daļu tur uzglabāto nozīmīgāko mākslas darbu. Tur atradās arī glezns, par kurām vēsta šie attēli. Ugunsgrēka iemesls joprojām nav noskaidrots, un šis notikums ir kļuvis par leģendu.

ELISABETA TONNARDA (dz. 1973) ir holandiešu māksliniece un dzejniece. Savā mākslinieciskajā darbībā viņa lielākoties reaģē uz jau publicētām grāmatām, tekstiem un attēliem, pārradot tos jaunā (vizuālā) literatūrā. Mēroga un metodes ziņā viņas darbi ir dažādi — sākot ar tikpat kā neredzamu grāmatu un beidzot ar grāmatu-peldbaseinu. Viņa ir publicējusi vairāk nekā četrdesmit grāmatas, kas bieži tiek iekļautas izstādēs, kā arī glabātas daudzās privātās un publiskās kolekcijās, tostarp Bavārijas Valsts bibliotēkā, Kolumbijas universitātē, Jana Mihaļska fondā, Berlīnes Mākslas bibliotēkā, MoMA bibliotēkā, Nujorkas publiskajā bibliotēkā, Teita bibliotēkā un Volkera mākslas centrā. 2014. gadā mākslas muzejā *Van Abbemuseum* Niderlandē tika sarīkota viņas izstāde „Mākslinieku grāmatas 2003–2014“. Elisabeta Tonnarda ir saņēmusi Mondriāna fonda 2017–2021 stipendiju atzītiem māksliniekim.

ELISABETA
TONNARDA

Bibliotēka
2015. Sērija ar
astoņām pigmenta
tintes izdrukām,
30×40 cm.
Grāmata. Digitālā
druka, 10,5×14,8 cm

Šī brošūra ir daļa no Tartu Mākslas muzeja izstādes „Sudrabmeitenes. Fotogrāfijas retušētā vēsture“ (12.06.–27.09.2020) informatīvā materiāla.

KURATORI: Šelda Puķīte un Indreks Grigors

AGRĪNĀS FOTOGRĀFES NO LATVIJAS:
Antonija Heniņa (1897–1979), Minna Kaktiņa (1876–1949), Lūcija Alutis-Kreicberga (1889–1985), Emīlija Mergupe (1885–1972), Marta Pļaviņa (1896–1956).

AGRĪNĀS FOTOGRĀFES NO IGAUNIJAS:
Olga Dīce (19. gadsimta otrā puse — 20. gadsimta pirmā puse), Helene Fente (1896–?), Anna Kuka (1885–1979), Hilja Rīta (1905–2006), Lidijs Tarema (1904–1979).

MŪSDIENU MĀKSLINIEKI:
Nanna Debuā Būla, Sami van Ingens, Elisabeta Tonnarda

GRAFISKAIS DIZAINS: Aleksejs Muraško
PROJEKTA KOORDINATORE: Kristlina Līere
KOREKTORE: Ilze Jansone
IZGLĪTĪBAS PROGRAMMA: Kristela Sibula
KOMUNIKĀCIJA: Katrina Leoke

IZSTĀDES KOMANDA: Joanna Hofmane, Kristlina Līere, Marguss Jonsalu, Jāniķa Kuzņecova, Katrina Leoke, Julija Polujanenkova, Kristo Tamms.

ATBALSTĪTĀJI: Igaunijas Kultūrapitāla fonds, Ziemeļvalstu Kultūras punkts, Somijas laikmetīgās mākslas atbalsta fonds *Frame*.

SADARBĪBAS PARTNERI: Igaunijas Fotogrāfijas muzejs, Vilandes muzejs, Hījumā muzejs, Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Latvijas Fotogrāfijas muzejs, Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejs, Rīgas Fotogrāfijas biennāle 2020, Pēteris Korsaks, Kristjans Rīts un Vanemuine teātris.

